

йили Кайюан “коси” 12 та аскар қалъасига бўлинган ва чегара хизматида ҳам уларнинг вазифаси чегарланган эди. Император хукмронлигининг йигирма бешинчи йили (737 йили) Кайюан томонидан имзоланган буйруққа кўра, жуда кам вақт мавжуд бўлган ва чегарада аскар қалъаларда мажбурий хизматни ўташ натижасида аҳолига кўплаб шикаст етказётган хизмат турини бекор қилади. 738 йили яна бир буйруқ чиқади, унда жалб этилганлардан ташқари, аскар қалъалари чегарасидаги барча ҳарбийларни хизматдан озод этиш буйруғи имзоланган. Шу пайтдан эътиборан, чегара қалъалардаги хизмат – “жалб этилган паҳлавонлар” тизимидаги хизматга алмаштирилган. 749 йили Тяньбао “мудофаа бошқаруви” қуруқ гапга айланди¹.

Фақатгина амалдор ва қўшинлар рўйхати мавжуд бўлиб, яроқли аскарнинг ўзи йўқ эди; турли хил ҳарбий қурол-яроғлар керак эди: “қуроллар, от аравалар, таом пишириш учун ўчоқ, чодир ва озиқ-овқат” кабилар тартибсиз ва назоратсиз ҳолда эди. Оқибатда, Фубин тизими илгариги аҳамиятини бутунлай йўқотиб, ер тақсимотининг барбод бўлишига олиб келди².

Хулоса қилиб айтиладиган бўлса, амалдорларни имтиҳон қилиш орқали давлат лавозимларига тайинлаш тизими, Тан сулоласининг давлат бошқарувидаги аҳамияти ва давлат бошқарув аппаратининг бир тизимда шаклланиб, мамлакат бошқарув тизими марказлашди. Фубин тизимининг жорий қилиниши, ҳарбийлашган тизимни янада мустаҳкамлади.

САДИБЕКОВА БИБИСОРА

Иқтисод фанлари номзоди, доцент, ТошДШИ

Хитойда кичик (инновацион) ва ўрта бизнеснинг ривожланиш босқичлари ва хусусиятлари

Аннотация. Мазкур мақолада Хитойда кичик (инновацион) ва ўрта бизнеснинг шаклланиш ва ривожланиш босқичлари ҳамда уларнинг ўзига хос хусусиятларига бағишланган бўлиб, унда айнан ушбу шаклдаги корхона ва фирмалардаги замонавий талабларга жавоб берувчи инновацион йўналишларни ривожлантириш фаолиятлари таҳлил этилгандир.

Таянч сўз ва иборалар: кичик ва ўрта бизнес, инновация, ноу-хау, илмий изланиш ва тажриба конструкторлик ишлари (ИИТКИ), инновацион дастурлар.

Аннотация. Данная статья посвящена вопросам формирования и развития инновационного малого и среднего бизнеса в Китае. В ней приведен анализ деятельности предприятий и фирм определенного типа, связанная с развитием инновационных направлений, отвечающих современным требованиям.

Опорные слова и выражения: Инновация, малый и средний бизнес, нау-хау, научно-исследовательская и опытно-конструкторская работа (НИОКР), инновационные программы.

¹ Zhongguo gudai jingji jianshi 《中国古代经济简史》，Danda xuezhu 旦大学著，Shanghai renmin chubanshe 上海人民出版社，页.382

² 王季勒。中国古代民间建筑。北京，1989年。

Summary. *This article is devoted to the formation and development of innovative small and medium-sized businesses in China. It is also analyzed the companies and firms of a certain type associated with the activities in the development of innovative directions that could be met modern requirements.*

Keywords and expressions: *Innovation, small and medium businesses (SMB), know-how, scientific research and development (R&D), innovation programs.*

1986 йилнинг март ойида Хитой ҳукумати томонидан фан ва техникани ривожлантириш Давлат "863 Дастури" қабул қилинди. Ушбу дастурда фанга оид соҳаларни ривожлантиришда устун бўлган йўналишлар этиб қуйидагилар белгиланди:

- микроэлектроника ва информатика;
- аэрокосмик;
- ген инженерияси ва биотехнология;
- янги, энергия тежовчи технологиялар;
- атроф-муҳитни муҳофаза қилиш мақсадида хавфсизлик техника ва ускуналари;
- тиббий ускуналар.

Қишлоқ иқтисодиётини ривожлантириш учун, илмий-техника ютуқларини қўллаш асосида, худди шу йилдан “Учкун” Давлат дастурини амалга ошириш бошланди. Сўнгра, 1988 йилда “Машъал” номли асосий, ҳал қилувчи дастур ишлаб чиқаришга, имкон қадар тезроқ мамлакатдаги илғор ишланмаларни олиб киришга йўналтирилди. Ушбу дастур доирасида юқори технологик товарлар ишлаб чиқаришни ривожлантиришга туртки бўлувчи инновацион ишланмаларни коммерциализация қилишда ташкилотларга кўмак берилди. Кичик ва ўрта бизнес (КЎБ) секторида инновацион фаолиятни янада жонлантириш мақсадида, 1987 йилда Хитой илмий-техник ташкилотларнинг инкубаторларини ярата бошлади. Мақсад эса, юқори технологик КЎБни яратиш орқали инновацион лойиҳаларни излаш, қўллаб-қувватлаш ва амалда татбиқ этишдир.

Хитойнинг илмий-техник тараққиётидаги кейинги босқич – 1988 йилда мамлакатнинг йирик технологик паркларидан бўлган янги ва юқори технологияларга асосланган Пекин тажриба зонасининг яратилиши бўлди. Унинг 100 кв.км ҳудудида ўнлаб ўқув даргоҳлари, 130 та илмий-тадқиқот институт ва лабораториялари фаолият кўрсатади. Бу ерга 1000 дан ортиқ мутахассислар жалб этилган. Кенглиги жихатидан Хитойнинг 2-технопарки – “Нанху” Шанян шаҳрида жойлашган бўлиб, у 22 км кв. майдонни эгаллайди. У ерда 12 та олий ўқув юртлари, 30 та илмий-тадқиқот институтлари, 220 та юқори технологик ташкилот ва муассасалар, шунингдек, 7 млрд. АҚШ долларида хориж капитали иштирокидаги 30 та компаниялар фаолият кўрсатади¹.

1990 йилда, биринчи навбатда, илмий-техник ютуқларни жалб этиш бўйича давлат режаси амал қила бошлади. Ушбу режанинг молиялаштириш

¹ Карлусов В. В. Частное предпринимательство в Китае. – М.: Изд. фирма «Восточная Литература» РАН, 2005. – С. 384.

манбаи сифатида асосан давлат кредитлари, капитал инвестициялар, ташкилотлар ва муассасаларнинг хусусий маблағлари, жамоатчилик жамғармалари, соҳа маблағлари хизмат қилади. Бу эса, ўз навбатида, сезиларли даражада амалдаги ва яратилаётган технопаркларда инновацион тадбиркорликнинг ривожига туртки бўлди. Эндиликда, Хитойда технопарклар марказий шаҳар ва шимоли-шарқий провинцияларни ҳисобга олган ҳолда, бутун мамлакат бўйлаб амал қилмоқда ва уларда тадқиқот ҳамда ишлаб чиқаришга жорий этиш фаолияти билан банд бўлган 16,5 мингга яқин корхоналар фаолият кўрсатмоқда. Аслида технопарклар ҳудудий ва ташкилий жиҳатдан махсус иктисодий ҳудудлар билан кесишади. Бу эса технопаркларга хориж компаниялари билан анча самарали ҳамкорлик олиб боришга ва дунё миқёсида илмий-техник айирбошлашда иштирок этиш имконини беради. Давлатнинг ҳомийлиги натижасида 1990 йилданок Хитойда “Юқори технологиялар ҳудуди” номи остида технопарклар яратила бошланди. Хитой Фан ва техника вазирлиги 120 та турли даражадаги юқори ва янги технологиялар ўзлаштирилганлиги тўғрисида хабар беради. Шулардан 53 таси давлат аҳамиятига молик ҳисобланади. Марказий ҳукумат томонидан жорий этилган имтиёзли шартлардан ташқари, ҳудуд ишларини бошқариш бўйича маҳаллий маъмурият ва кўмиталар ҳам мамлакат ҳамда хориж инвесторларини жалб этиш ва рағбатлантириш мақсадида қўшимча имтиёзли ҳолатлар ишлаб чиқмоқдалар. Масалан, Харбин шаҳрида янги ва юқори технологияларни ўзлаштириш бўйича ҳудуддаги корхоналар қуйидаги қўшимча имтиёزلардан фойдаланадилар¹:

1. Корхона (аккредитация муддатидан бошлаб) биринчи 3 йил оралиғида даромад солиғидан озод этилади, иккинчи 3 йил учун 50% солиқ (7,5% тарифи бўйича) тўланади ва 7-йилдан бошлаб, улар даромад солиғини (15% тариф бўйича) тўлиқ миқдорда тўлашади.

2. Экспортга йўналтирилган ишлаб чиқариш қиймати унинг йиллик ялпи маҳсулотидан 50% дан ошганда мазкур ташкилот ва фирмалар тўлиқ миқдорда (15% тарифи бўйича) даромад солиғини тўлашади.

3. Маҳаллий саноат ишлаб чиқариши билан шуғулланмайдиган, тадқиқот ўтказиш ҳамда янги технологияларни ўзлаштиришга қаратилган ва уларни импорт қилувчилар (асбоб-ускуналар) божхона импорт божидан озод этилади.

4. Ташкилотлар ҳудуд майдонида капитал қурилишини олиб боришда бир қанча имтиёзли шартлардан фойдаланадилар.

1992 йилда Хитойда Ҳукумат қарорига биноан, “КЎБни ишлаб чиқариш бўйича қўллаб-қувватлаш марказлари” ташкиллаштирила бошланди. 1995 йил мамлакатда “Ишлаб чиқаришни қўллаб-қувватлаш марказлари” миллий ассоциацияси ташкил этилди ва КЎБни ривожлантириш ҳамда қўллаб-қувватлашда барча тармоқларнинг манфаатларини акс эттиришга қаратилди.

¹ <http://www.sme.gov.cn/> – Официальный сайт государственной поддержки малого бизнеса Китая.

Мазкур марказларнинг фаолияти КЎБ сектори корхоналарининг унумдорлиги ва рақобатбардошлигини оширишга қаратилган. Ҳозирда Хитойда бу каби 1218 та марказ ташкил этилган ҳамда улар мамлакатнинг барча минтақа ва кўпгина шаҳарларида амалда ишламоқда. Мазкур марказлар машинасозлик, металлургия, кимё саноати, қишлоқ хўжалиги, аэрокосмик техника, енгил саноат ва ҳ.к.га махсулаштирилган. Бундай марказлар консултив хизматлар кўрсатиш, янги технологияларни жорий этиш, синовдан ўтган маҳсулотларни амалда қўллаш, КЎБни ахборот хизмати билан таъминлаш, янги кичик тадбиркорлик (КТ)ни кўпайтириш учун жойлар тақдим этиш кабиларни амалга оширади. Қолаверса, ўқув машғулотлари олиб бориб, турли корхоналарда ишлаш учун давлат бюджетидан ҳар йили 12,5 млн. АҚШ доллари ажратилади. Бу марказларда 200 мингга яқин мутахассислар ўқитилди ва 92 минг КЎБ секторига консултациялар тақдим этилди¹.

1996 йилда турмуш сифатини ошириш ва тураржойни яхшилаш, инсонларнинг табиат билан муносабатини уйғунлаштириш ва ижтимоий ҳаётда илмий-техник тараққиётга кўмак беришга йўналтирилган, 2010 йилгача мўлжалланган ижтимоий тараққиётнинг илмий-техник дастури амалга оширила бошланган эди. Мазкур дастур соғлиқни сақлаш, коммунал хўжаликни мукаммаллаштириш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва табиатни муҳофаза қилиш, атроф-муҳитни яхшилаш ва табиий офатлардан ҳимоя қилишни ўз ичига қамраб олади.

1998 йилда 3 йил давомида 600 млн. АҚШ доллари ажратилган “Янги билимларнинг бунёд бўлиши” лойиҳаси бўйича давлат ташаббуси томонидан тажриба иши бошланди. Лойиҳанинг мақсади интеллектуал новаторликнинг функционал механизмини яратиш ва халқаро билим марказларини ташкил этиш эди. Худди шу йили ХХР ҳукумати таваккал инвестициялар механизмини яратиш ва реал ишлаб чиқаришга илмий-техник ютуқларни трансформация қилиш учун мўлжалланган “Фан-техникага ихтисослашган ўрта ва кичик корхоналар Фонди”ни ташкил этиш учун 120 млн. АҚШ доллари ажратди. Бу билан жаҳон бозорларида анча юқори талабга эга мураккаб маҳсулотларни ишлаб чиқарувчи КЎБнинг тез суръатларда технологик тараққиётини таъминлаш кўзда тутилган эди.

Мухим босқич сифатида КЎБ секторининг илмий-техник потенциалини оширишга кўмак берувчи инновацион фаолиятни ривожлантириш миллий тизимининг яратилиши бўлди. Бу қуйидагиларга асосланади:

1. Инновацион КЎБга нисбатан умумий стратегияни ишлаб чиқиш.
2. КЎБ секторида инновацион фаолиятни координация қилиш бўйича маъмурий ташкилотнинг яратилиши.
3. Модернизацияланувчи КЎБ учун солиқ преференцияларини тақдим этиш.
4. Инновацион тараққиётни молиявий қўллаб-қувватлаш тизимини яратиш.

¹ Карлусов В. В. Частное предпринимательство в Китае. – М.: Изд. фирма «Восточная Литература» РАН, 2005. – С. 384.

5. Инновацион КЎБга ахборот, консалтацион ва техник хизмат кўрсатишни таъминлаш.

6. Тез суръатда ривожланаётган КЎБни қўллаб-қувватлаш учун бизнес-инкубатор, технопарк ва махсус технологик ҳудудларни ташкил этиш.

7. КЎБ учун венчур фондларини ташкиллаштиришга кўмак бериш.

2003 йилда ХКП (Хитой коммунистик партияси) ХВБ съездида 2020 йилга қадар мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланиш дастури тасдиқланган бўлиб, ундан мақсад 2050 йилга қадар Хитой иқтисодиётини тубдан модернизациялашга, уни бой, демократик ва маданиятли давлатга айлантиришни таъминлашга қодир асос яратишдан иборатдир.

2010 йилда ЯИМни 2001 йилга нисбатан 2 бараварга ошириш кўзда тутилган, шу жумладан ХХРнинг жаҳон иқтисодиётидаги иштирокини кенгайтириш йўли орқали ҳам. Халқ хўжалиги таркибини такомиллаштириш ва унинг самарадорлигини ошириш орқали Хитойда юқори ҳаёт даражасини таъминлаш мақсадида 2020 йилга келиб ЯИМ даражасини 2000 йилга нисбатан 4 бараварга ошириш ва маҳсулотларнинг иқтисодий қудратини ва рақобатбардошлилигини мустаҳкамлаш вазифаси қўйилган. Миллий иқтисодий ривожланиш дастурида кейинги ўн беш йил (2006–2020 йй.) ичида асосий эътибор 11 та асосий секторга, шу жумладан телекоммуникация ва АТ соҳасини ривожлантиришга қаратишни назарда тутди¹.

2020 йилга келиб, Хитой хизмат кўрсатиш соҳасининг ЯИМ умумий ҳажмидаги улуши ҳозирги 33%дан 50–60%га ошириш мўлжалланмоқда. Белгиланган муддатда, яъни 2010 йилда, мамлакат ЯИМ \$5 триллиондан ошди ва унинг аҳоли жон бошига тўғри келиши, тахминан \$3,8 мингга етди, бу эса, аҳоли даромади ўртача даражада бўлган давлатлар кўрсаткичига тенгдир².

ХХРнинг ривожланган мамлакатлардан илмий-техник жиҳатдан қолоқлигининг олдини олиш мақсадида 1982 йилдаёқ ижтимоий-иқтисодий соҳада илмий парклар ташкил этиш ғояси асосида инновациялар дастури қабул қилинди. Йирик инновацион ва илмий-техник паркларни амалга татбиқ этишнинг долзарблигини англаган ҳолда, ҳукумат экспортга йўналтирилган ишлаб чиқаришни таъминлаш учун илмий парклар, бизнес-инкубаторлар ва махсус технологик ҳудудлар ташкил этиш бўйича йирик дастурни бошлади. 1985 йилда Гонконгдан узоқ бўлмаган Шенчжен шаҳрида ҳукумат биринчи илмий паркни яратиш бўйича беминнат ерлар (316 га) ажратиб, бу борада қилинаётган барча ишларни молиялаштирди. Паркда жойлар фақат илғор ёки янги технологияларга ва уларни татбиқ этиш имкониятига эга бўлган фирмаларгагина тақдим этиларди. Шунингдек, маҳсулотнинг бозорда ўз ўрнига эгаллиги ва ишлаб чиқаришнинг экспортга йўналтирилганлиги ҳам

¹ <http://www.sme.gov.cn/> – Официальный сайт государственной поддержки малого бизнеса Китая.

² <http://www.sme.gov.cn/> – Официальный сайт государственной поддержки малого бизнеса Китая.

шартли жиҳатлардан бири эди. Ушбу фирмаларга ХХР ҳукумати сезиларли имтиёзлар (солиқ бўйича танаффуслар, экспорт ва импорт соҳасида имтиёзлар, илмий-техник грантлар ва ҳ.к.з.) тақдим этди. Иштирокчи фирмаларга кредитлар давлат банклари томонидан кам фоизларда ажратилар эди. “Шенчжен” паркининг 10 йиллик фаолияти давомида кўпчилик жаҳон эътироф этган 90 дан зиёд янги технология ва маҳсулотлар ишлаб чиқарилди. Натижада мамлакатда махсус технологик ҳудудларни ҳисобга олган ҳолда 53 та илмий-техник парклари яратилди.

2004 йилда мамлакатда 500 га яқин бизнес-инкубаторлар фаолият кўрсатган ва улар орасида 200 дан ортиқ турли “илмий-техник корхона инкубаторлари” мавжуд эди. Шу билан бирга, 109 та бизнес-инкубатор КЎБни қўллаб-қувватлаш сертификатлаштирилган миллий марказлар ҳисобланади. Шулар қаторида 24 таси дастурий таъминотга махсуслашган ва яна 58 таси университет ҳамда коллежлар қошидаги илмий-техник марказлар ҳисобланади. Мамлакатдаги бутун КЎБнинг деярли 25%ини ташкил этган 3 млн.га яқин КЎБ жойлашган ҳудудлар, яъни 1515,1 млн. кв.м. ишлаб чиқариш ва офис майдонларини эгаллайди¹.

Ҳукуматнинг инкубаторларни бошқариш агентлиги унинг Фан ва техника вазирлиги таркибига киради. Шунинг учун Хитойнинг кўпгина инкубаторлари технологиялар билан шуғулланувчи компанияларга хизмат кўрсатади. Инкубаторларнинг асосий қисми йирик шаҳарларда жойлашган. Масалан, Шанхайда 30 дан ортиқ инкубаторлар мавжуд. Улардан энг каттаси 300 та компанияга хизмат кўрсатади. Кўпгина инновацион компаниялар хорижда маълумот олиб, ватанига мутахассис бўлиб қайтиб келган ходимлар томонидан яратилди.

2008 йилда мамлакатда 7298 та таълим ва тадқиқот ташкилотлари фаолият кўрсатарди. Унда ишловчи тадқиқотчилар сони бўйича Хитой, Япония ва Россияни ортда қолдириб, АҚШдан кейинги 2-ўринга чиқди. Хориж инвестицияларини мамлакатга жалб этиш бўйича Хитойда ташкил этилган муҳандислик марказларининг сони охириги 4 йил ичида 200 дан 750 гача кўтарилди. Илмий-техник ташкилотлар, технопарк ва муҳандислик марказларини давлат томонидан назорат қилиш, авваламбор, тадқиқот йўналишини аниқлаш ва юқори-технологик ишлаб чиқаришни ривожлантириш, шунингдек, стратегик муҳим ишланмаларни бюджет билан молиялаштиришда намоён бўлади. Технологик парк ва бизнес-инкубаторлар ривожланишидаги муваффақиятлар, айниқса, кичик бизнес соҳасида инновацион фаолликнинг тез суръатларда кенгайишига туртки бўлди. Бу эса, ўз навбатида, ХХРда венчур капитал бозорининг шаклланишига кучли таъсирини ўтказди².

¹ Карлусов В. В. Частное предпринимательство в Китае. – М.: Изд. фирма «Восточная Литература» РАН, 2005. – С. 384.

² <http://www.sme.gov.cn/> – Официальный сайт государственной поддержки малого бизнеса Китая.

Ҳозирги кунда мамлакатда 180 дан зиёд умумий капитал маблағлари деярли 30 млрд. АҚШ доллариға тенг бўлган венчур инвестицион компаниялар (90% – давлат, 8% – хориж, қолган 2%и эса – қўшма корхоналар) амал қилмоқда.

1-жадвал

Хитойда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ривожланиш динамикаси¹

Йиллар	ЯИМда КЎБнинг улуши, %да	Индивидуал тадбиркорлар, млн. киши	КЎБдаги бандлар сони, %да
2005	39	28	70,1
2008	37	24	69,8
2011	55	33	80,0
2012	55,8	37	80,3
2013	56,1	39	80,4

Мамлакатда инновацион КЎБни ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш бўйича давлат ва жамоат ҳомийлиги самарали тарзда амал қилмоқда. Ҳозирги вақтда экспертлар ХХР бизнесининг ўзига хос хусусиятларига ўз эътиборини қаратиб, Хитой мисолида кичик бизнесни ривожлантириш истиқболларини кўриб чиқмоқдалар.

Хитой ҳукумати кичик ва ўрта корхоналарни иқтисодий ўсишнинг, бозорни жонлантиришнинг ва иш билан таъминлаш имкониятларини кенгайтиришнинг энг муҳим рағбатлантирувчи омили деб ҳисоблайди. Охирги 20 йил давомида кичик ва ўрта бизнес сектори Хитой иқтисодиётининг ажралмас қисмига айланиб, ҳозирда кўп иш ўринларини ташкил этмоқда ва янги инновацион технологияларни ўзлаштирмоқда.

Дастлабки парк 1985 йилда Гонконг яқинида жойлашган Шенчжен шаҳрида ташкил этилган. Мазкур паркка маҳаллий университет ва мамлакатнинг барча миллий марказлари илмий-техник кўмак кўрсатган. Паркда фақат илғор ёки янги технологияларга асосланган ва уларни жорий этиш имкониятига эга бўлган фирмалар жой тақдим этилган. Шунингдек, маҳсулот бозорида ўз сегментига эга бўлиши ва ишлаб чиқаришни экспортга йўналтириш мажбурий бўлган. Илмий парк таъсисчилари Шенчжен муниципалитети, ХХР Фанлар академияси ҳамда “Гуандун провинцияси халқаро траст ва инвестиция корпорацияси” ҳисобланади.

ХХР ҳукумати паркка 316 гектар ерни бепул берди ҳамда муҳим имтиёзлар (солиқ таътили, экспорт ва импорт соҳасида имтиёзлар, ҳукумат-

¹ <http://russian-people.com.cn/31518/6539609,6540410.html> асосида муаллиф томонидан тузилди.

нинг илмий-техник грантларидан фойдаланиш имконияти ва б.)ни тақдим этди. Иштирокчи фирмаларга кредитлар давлат банклари томонидан паст фоизларда ажратилди.

“Шенчжен” паркида ўн йиллик фаолияти давомида 90 тадан ортиқ янги технология ва маҳсулотлар ишлаб чиқилиб, улардан баъзилари, масалан, хитой интеграциялашган “Чжучжен” компьютер тизими, дунёда энг яхши ихчам “Хентон” рентген мосламаси халқаро ҳамжамият томонидан эътироф этилди.

Кичик ва ўрта бизнес секторида инновация фаолиятини янада фаоллаштириш мақсадида Хитой 1987 йилда “илмий-техник корхоналар инкубаторлари”ни (улар, шунингдек, ривожлантириш ҳамда юқори ва энг янги технологияларни ўзлаштириш марказлари деб аталади) ташкил этишни бошлади. Мазкур инкубаторлар юқори технология кичик ва ўрта бизнес корхоналарини ташкил этиш йўли билан техник ва илмий инновацияларни излаш ҳамда қўллаб-қувватлашни амалга оширади.

Хитойнинг илмий-техник ривожланишининг кейинги босқичида 1988 йилда Пекин янги ва юқори технологиялар экспериментал ҳудуди ташкил этилиб, у мамлакатнинг энг йирик технологик паркига айлантирилди. Унинг 100 км. кв. майдонли ҳудудида ўнлаб ўқув муассасалари (шу жумладан Пекин давлат университети), 130 та илмий-тадқиқот институти ва лабораториялар фаолият юритиб, уларда юз минг нафардан ортиқ мутахассис ишлайди.

Хитойнинг кейинги ўриндаги “Нанху” технопарки Шенян шаҳрида жойлашган бўлиб, 22 квадрат км. майдонни эгаллайди. У ерда 12 та олий ўқув муассасаси, 30 та илмий-тадқиқот институти, 220 та юқори технологик корхоналари, жумладан, 7 млрд. АҚШ доллари миқдорида хорижий капитал иштирокидаги 30 та компаниялар мавжуд. Хитой бугун бутун дунёга машҳур иқтисодий жиҳатдан илгарилаб кетиб, ёриб ўтишни амалга оширди ва бунда кичик бизнеснинг ўрни бекиёсдир. Бугунда Хитойнинг кичик ва ўрта бизнес сектори ҳиссасига патентларнинг 65 фоизи, техник янгиликларнинг 75 фоизи ва хитой янги маҳсулотининг 80 фоизидан ортиғи тўғри келади. Мамлакатдаги солиқ тушумларининг 46,2 фоизи ҳамда Хитой умумий экспортининг 62,3 фоизини кичик ва ўрта бизнес улуши ташкил этади. Шу билан бирга кичик корхоналар тоифасига банд бўлганлар сони 100 нафаргача кишини ташкил этган, қарийб 99 фоиз корхона киради ва банд бўлганлар сони 101 дан 999 нафаргача кишини ташкил этганларнинг атиғи 0,6 фоизигина ўрта корхоналар тоифасига киради¹.

Инновацион жараёнлар таркиби ва тавсифий тузилмаси таҳлили, кичик инновацион корхоналар янги ғояларни шакллантириш, тажриба-конструкторлик (камрок – илмий-тадқиқот ишларида), бозорга жорий этиш босқичларида нисбатан фаол бўладилар, оммавий ишлаб чиқариш босқичида эса

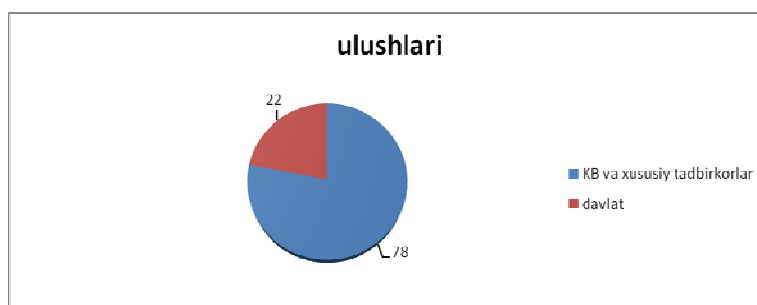
¹ <http://www.sme.gov.cn/> – Официальный сайт государственной поддержки малого бизнеса Китая.

ниҳоятда кам фаоллик кўрсатадилар, деган хулосага олиб келди. Моҳиятига кўра, ИТ институтини мукаммаллаштириш МИТни ривожлантириш асоси бўлиб ҳисобланади, у эса инновацион инфратузилмани шакллантириш, давлатнинг тартибга солиш ва инновацион тузилмаларни қўллаб-қувватлаш механизмлари ва воситаларини яхшилаш негизида унинг яхлитлигини тиклашга ёрдам беради. Айнан инноватсион жараённинг ўзи ҳам ИТни ривожлантириш дастурлари ва уларга ёрдам кўрсатиш ҳисобига давлат томонидан мақсадли тартибга солиш объекти бўлиши керак.

1-диаграмма

ХХР тадбиркорларининг инновацион технологияларни ривожлантиришдаги ҳиссалари¹

Бозор иқтисодиёти шароитида инновацион тадбиркорликни ривожлантириш истеъмолчилар томонидан инновацияларга талаб бўлишига, миллий иқтисодиётнинг ривожланган илмий-техник салоҳиятига, хатарли инновацион фаолиятни молиялаштирувчи венчур фирмалар ва инвесторларнинг фаолият кўрсатишига боғлиқ. Инновацияларни ривожлантириш дастурлари бўлиб, биринчи навбатда, бозор рақобати ҳисобланади. Бозор шароитида маҳсулотларни ишлаб чиқарувчилар ёки хизматларни кўрсатувчилар доимий равишда ишлаб чиқариш харажатларини қисқартириш йўлини излашга ва янги истеъмол бозорларига чиқишга мажбурлар.

Хитой тадбиркорлари инновацион технологияларни ривожлантиришда фаол қатнашмоқдалар. Масалан, патентларнинг 65%и ва мамлакатда ишлаб чиқарилган янги маҳсулотларнинг 80%дан ортиқроғи Хитой кичик корхоналарига тўғри келади. Хитойдаги солиқ тушумларининг деярли ярми ва экспорт ҳажмининг 60%и кичик бизнесга тўғри келади. Ҳозирги даврда Хитойда деярли 110 млн.дан ортиқ мутахассислар банд бўлган 6 млн.га яқин илмий-техник воситачи ташкилотлар амал қилмоқда. 2009 йилда давлат томонидан “Инновацион ташкилот” мақоми жорий этилди. Ушбу мақом ўзининг хусусий брендига эга бўлган 90 та ташкилотга берилди. Улар ўзларининг техник новаторлиги эвазига жаҳон бозорларида юқори рақобатбардошликка эга.

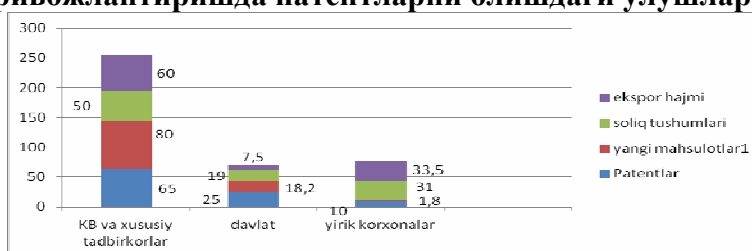
¹ <http://russianpeople.com.cn/31518/6528002>. Html асосида муаллиф томонидан ишланди.

Хитойда кўпчилик инновацион ғоялар кичик бизнесга жорий қилиниб, улар ўзларининг ижобий натижаларини бермоқда. Ўрта ва кичик ишлаб чиқариш қувватлари Хитой бизнесининг 99%ни ташкил қилади. Мамлакат иқтисидой салоҳиятининг 60%и айнан мана шу бизнес сигментида таъминланади. Ушбу секторда мамлакатдаги иш ўринларининг 80%дан ортиқроғи жамлангандир. Мазкур компаниялар томонидан етказиб берилаётган хитой товар ва хизматлари ўзида ҳаддан ташқари кенг ассортиментни эгаллаган: консалтинг хизматидан бошлаб, логистика, биотехнологиялар билан якунланади.

2-диаграмма

ХХР тадбиркорларини инновацион технологияларни ривожлантиришда патентларни олишдаги улушлари¹

Хитой соҳа мутахассисларининг тахминларига кўра, 2020 йилга келиб, мамлакатда олиб борилаётган илмий тадқиқот ва янгиликларга қўйиладиган капитал маблағларнинг улуши Хитой ЯИМида 2,5%гача ўсади; бундан ташқари, фан ва техниканинг иқтисодиётдаги ўрнини белгиловчи коэффиценти 60%гача ўсади; ташқи, техник қарамлик 30%гача пасаяди. Бунинг учун, Хитой ҳукумати босқичма-босқич тадқиқот ва ишланмаларга маблағлар жалб этишни кенгайтирмоқда. Бинобарин: 2004 йилда бу каби инвестициялар 108,9 млрд. АҚШ долларини (1,5% ЯИМ) ташкил этди, 2005 йилда эса – 125,4 млрд. АҚШ доллари, 2006 йилда – 139,6 млрд. АҚШ доллари ва 2010 йилда илмий тадқиқотларга сарф-харажатлар 220 млрд. АҚШ долларига етди².

2-жадвал

Хитой ҳукуматининг тадқиқот ва ишланмаларга маблағлар жалб этиш динамикаси, млрд. АҚШ долл.³

Йиллар	Жалб қилинган инвестициялар ҳажми, млрд. АҚШ долл.
2005	125,4
2006	139,6
2010	220,0
2013	306,5

¹ <http://russianpeople.com.cn/31518./6528002>. Html асосида муаллиф томонидан тузилди.

² <http://russianpeople.com.cn/31521./6565896.html>.

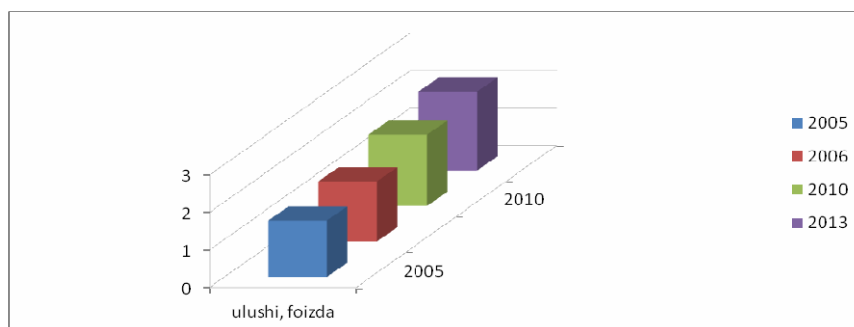
³ <http://russianpeople.com.cn/31521./6565896> Html асосида муаллиф томонидан тузилди.

Хитойда мана шу тадқиқот ва ишланмаларга жалб этилган маблағлар мамлакат ялпи ички маҳсулотидagi улуши тўғрисида гапирадиган бўлсак, у ҳам йилдан-йилга ортиб бормоқда ва бу кўрсаткичлар сезиларли даражада катта миқдорда ўсиб бормаётган бўлса ҳам, лекин у, барқарор ўсиш динамикасига эга эканлигини кўришимиз мумкин. Бу ўсиш динамикасига эга бўлган кўрсаткичларни қуйидаги 3-диаграммада кузатамиз.

3-диаграмма

Хитой ҳукуматининг тадқиқот ва ишланмалар учун жалб этилган маблағларнинг мамлакат ЯИМдаги улуши, %¹

Бозор иқтисодиётининг муҳим соҳаси бўлган кичик бизнесни ташкил қилиш ва уни ривожлантириш биз учун янги ва мураккаб жараён бўлиб, доимий эътибор қаратишни, ёрдам ва қўллаб-қувватлашни талаб қилади. Тадбиркорлар ўз фаолиятларининг барча босқичларида кўплаб тўсиқларни енгиб ўтишга мажбур бўлмоқдалар, катта қийинчиликларга дуч келмоқдалар.

Тадбиркорлик муаммоларига бағишланган тадқиқотлардан бирида қуйидаги натижалар олинди:

- тадбиркорларнинг 40 фоизи тижорат банклари, бизнес-фондлар ва бошқа тузилмалардан кредит олишда қийинчиликларга дуч келган;
- уларнинг 50 фоизи банк тўловларини расмийлаштириш ва бухгалтерия ҳисоботи формаларини тўлдиришда қийинчиликларга дуч келган;
- тадбиркорларнинг 40 фоизи кўпсонли назорат органлари томонидан текширувларнинг тез-тез бўлиб туришини кўрсатган;
- уларнинг 72 фоизи солиқларнинг юқорилигидан шикоят қилган;
- тадбиркорларнинг 64 фоизи судлар ҳўжалик ва бошқа масалалардаги низоларни ҳал қилишга қодир эмас, деб ҳисоблайди;
- тадбиркорларнинг 83 фоизи хусусий корхоналарни рўйхатдан ўтказишда қийинчиликлар мавжудлигини билдирган ва ушбу расмийликларнинг жуда мураккаблиги, талаб қилинадиган қўшимча ҳужжатларнинг

¹ <http://russianpeople.com.cn/31521/6565896.html> асосида муаллиф томонидан тузилди.

хаддан ташқари кўплигини, рўйхатдан ўтказиш муддати 7–30 кун ўрнига, ундан ҳам узоққа чўзилиб кетаётганлигини айтган;

- тадбиркорларнинг 70 фоизи банклар томонидан статистик ва молиявий ҳисоботлар билан таъминланмаган, уларни тўлдиришдаги қийинчиликлар устидан шикоятлар тушган;

- тадбиркорларнинг 52 фоизи эркин рақобат учун керакли шароитлар йўқлигидан шикоят қилган;

- тадбиркорларнинг 69 фоизи тадбиркорлик фаолияти шакллари орасида моддий ва молиявий ресурслар олишда тенгсизлик мавжудлигини айтган;

- тадбиркорларнинг 66 фоизи ҳокимият ва бошқа органларнинг корхоналар фаолиятига аралашаётганларини билдирган;

- тадбиркорларнинг 50 фоизи зарурий ахборотлар билан етарли таъминланмаганлигидан шикоят қилган;

- 80 фоиз тадбиркорлар суғурта ташкилотларининг фаолиятидан қониқмаганлигини билдирган;

- тадбиркорларнинг 80 фоизи тижорат банкларидаги ўз ҳисоб рақамларида турган пул ресурсларини эркин тасарруф қилиш учун шароитлар йўқлигини айтган;

- ниҳоят, тадбиркорларнинг 80 фоизи экспорт-импорт операцияларини амалга оширишда жиддий қийинчиликларга учраётганлигини таъкидлаган.

Ушбу ҳолат фақат ўз кучларига ишониб, тадбиркор бўлиш истагининг ўзи кичик бизнесни тез ва муваффақиятли ривожлантириш учун етарли эмаслигидан далолат беради.

Тадбиркорлар дуч келаётган қийинчиликлар ва муаммоларнинг бундай узун рўйхатини келтиришдан мақсад, уларнинг хўжалик юритиш жараёнида кўплаб тўсиқларга дуч келаётганли ва уларнинг бозор муносабатларига ўтиш даврида турли омиллар билан курашаётганликларини кўрсатишдан иборат. Ўзбекистонда ушбу кўрсаткичлар нисбатан пастроқдир

Ҳозирги даврда Хитойда деярли 110 млн. мутахассислар банд бўлган 6 млн.га яқин илмий-техник воситачи ташкилотлар фаолият кўрсатмоқда. “2006-2020 йилларда фан ва техника соҳасида ўрта ҳамда тез суръатларда ривожланишнинг давлат режасининг асосий ҳолатлари”да инновацион ва илмий фаолиятнинг кейинги тараққиётини кучайтириш лозимлиги ўта муҳим масала сифатида белгиланди.